

Ett ”medel att dana människor” – 100 år av barnkör

MARIA KLASSON SUNDIN

Året är 1972. På orgelläktaren sitter ett tiotal flickor i mellanstadieåldern. Några av dem läser serietidningar och bläddrar försiktigt, så att det inte ska prassla. Andra dagdrömmar eller ser på takmålningarna i valvet ovanför dem. Det godis de har med sig är utvalt för att snabbt kunna sväljas ner när det är dags att sjunga. Så ger kantorn tecken och de reser sig och gör sig beredda för sin andra insats denna gudstjänst, en tvåstämmig hymn ur *De ungas hymnarium*.¹ Den första var dagens introitus, enstämmig och med en helt annan rytmisk logik än den musik som vanligtvis omger dem. Jättetråkig tycker några, medan andra njuter av hur den klingar i kyrkorummet. När de sjungit sätter de sig ner igen och läser vidare. Det som pågår i rummet nedanför dem kräver inget engagemang från deras sida. De ska höras, men inte synas. Deras uppgift är att sjunga.

En av flickorna i koralkören på läktaren var jag och minnet dök upp i mitt huvud under arbetet med den här artikeln. I den vill jag undersöka diskussioner om Svenska kyrkans körverksamhet för och med barn under de 100 år som Sveriges Kyrkosångsförbund har funnits. Särskilt vill jag söka efter hur diskussionen speglar en utveckling i synen på gudstjänstfirande och i synen på barn och deras plats i församlingen.

Barnkörverksamheten befinner sig i skärningsfältet mellan gudstjänstfirande och trosundervisning. På båda dessa områden har det i Svenska kyrkan skett stora förändringar under de gångna hundra åren. Vid 1900-talets början var Ordet gudstjänstens absoluta centr-

¹ *De ungas hymnarium*. Utgåvan togs fram på uppdrag av Stockholms folkskolors sångförening och innehåller drygt 150 en-, två- och trestämmiga hymner för kyrkligt bruk, uppställda efter kyrkoåret, många med ackompanjemang.

um och predikan omgavs av en "akt i predikstolen" med särskilda böner före och efter förkunnelsen. Nattvard firades sällan och med få kommunikanter. Det fanns två former för söndagens gudstjänst: högmässa med och utan nattvard. Den liturgiska och musikaliska variationen över kyrkoåret var väldigt liten. Prästen ledde gudstjänstens samtliga moment och gudstjänstdeltagarnas roll var att lyssna till förkunnelsen, tyst delta i bönerna, högt stämma in i trosbekännelsen och i de gemensamma momenten av sång. Såväl liturgi som predikan lade starkt fokus på synd och förlåtelse och stämningen var allvarlig och fylld av vördnad.

Hundra år senare finns tre gudstjänstformer för huvudgudstjänst: högmässa, mässa och gudstjänst, med många fler alternativa möjligheter inom dem, både vad gäller talade och sjungna moment. Nattvard firas ofta och med många fler kommunikanter än för hundra år sedan. Gudstjänstfirarnas aktiva deltagande förutsätts i många av gudstjänstens moment och många moment kan ledas av andra än prästen. Variationen över kyrkoåret är stor och det tidigare dominerande motivet om synd och förlåtelse har fått maka på sig till förmån för fler aspekter på och uttryck för kristen tro. Vissa förändringar gäller särskilt barn: I 1942 års kyrkohandbok infördes en särskild ordning för barn gudstjänst och 1979 blev det möjligt för barn att ta emot nattvarden utan att vara konfirmerade. 1986 års handbok införde ordningar för familjegudstjänst och familjemässa och i 2017 års kyrkohandbok finns många alternativ som är tänkta att fungera i gudstjänster där både barn och vuxna deltar, även om det inte längre finns särskilda ordningar för dessa gudstjänster.

Sammantaget har gudstjänstidealet, förenklat uttryckt, gått från att se församlingens deltagande i termer av stillsamt lyssnande och mottagande till att betona församlingen som aktiv och rörlig i rummet med många medverkande utöver prästen. Gudstjänsten kan och bör nu anpassas efter deltagarnas förutsättningar och behov. Detta innefattar även barnen, såväl i gudstjänster särskilt riktade till familjer eller "små och stora" som i de gemensamma huvudgudstjänsterna.² I dag är det vanligare att barnkören sjunger i olika typer

² För översikter av Svenska kyrkans gudstjänstutveckling, se t.ex. Martling 1992 och Edgardh 2010.

av barnanpassade gudstjänster och mer sällan i den traditionella högmässan.³

Också kyrkans undervisning för barn har ändrat form under de här hundra åren. När folkskolan grundades, i mitten på 1800-talet, var undervisning i kristen tro en huvuduppgift. På 1920-talet fick katekesundervisningen mindre utrymme i folkskolans läroplan. Under de kommande årtiondena växte söndagsskolerörelsen fram. I söndagsskolan fick barnen undervisning och en form av enkel barngudstjänst växte fram inom dess ramar. Under efterkrigstiden förändrades arbets- och familjemönstren. På 1960-talet infördes femdagarsveckan och semestern förlängdes. Allt fler familjer hade tillgång till bil och fritidshus. Det blev successivt svårare att samla barn till söndagsskolan. Så småningom växte en vardagsverksamhet fram, med kyrkans barntimmar, miniorer, juniorer och liknande grupper. Inte minst i de nya stadsdelskyrkorna med sina specialanpassade verksamhetslokaler blev kyrkans barntimmar och liknande grupper huvudformen för församlingens verksamheter riktade till barn. För de här grupperna av barn och, ibland, föräldrar formades andakter och särskilda 'vardagsgudstjänster'.⁴ Kopplingen mellan vardagsverksamheten och söndagens församlingsgudstjänst har genom denna utveckling försvagats. I många församlingar provas nya former för söndagsskola, där barnen erbjuds att under delar av huvudgudstjänsten få gå ifrån för att delta i undervisning utifrån söndagens tema. De återvänder sedan och firar sista delen av gudstjänsten, ofta från kommunionen och framåt, tillsammans med de vuxna. Barnkörerna har genom sina övningar en fot i vardagsverksamheten och genom sitt sjungande i gudstjänst en fot i söndagens församlingsgudstjänst.

I den här artikeln vill jag undersöka de senaste hundra årens diskussion om barnkörens funktion i gudstjänsten och dess betydelse för de barn som deltar i körverksamheten: *Vad betyder barnkören för församlingen och vad betyder församlingen för barnkören?*⁵ I undersök-

³ Håkanson och Sköldberg 2020, s. 71.

⁴ Sidenvall 2022, s. 101ff.

⁵ Jag använder i artikeln begreppet församling främst i betydelsen den församling som firar gudstjänst, om det inte framgår av sammanhanget att det är något annat

ningen vill jag använda tre teoretiska perspektiv för att tydliggöra hur olika tider besvarar den här frågan.

Sune Fahlgren anlägger i sin artikel "Från blandad kör till lovsångsteam. Historiska och teologiska perspektiv på frikyrkliga sånggrupper" ecklesiologiska perspektiv på körerna i frikyrkliga församlingar.⁶ Körsång är enligt Fahlgren en baspraktik – en återkommande social praktik som har en identitetsskapande funktion för helheten.⁷ Han etablerar termen "körskap" för denna praktik och visar genom exempel från olika samfundstraditioner hur olika församlingsideal formar olika körpraktiker.⁸ Fahlgren visar till exempel att körsången var en baspraktik i församlingen inom baptismen redan från 1800-talet, vilket bland annat syns genom att söndagsskolans sångbok innehöll flerstämmiga noter. "Alla åldrar kunde alltså bilda kör inom baptismen."⁹ Kören har utgjort en liten gemenskap inom den större församlingen och samtidigt bidragit till att skapa samhörighet inom församlingen genom att framträda i gudstjänsten. Samtidigt, menar Fahlgren, har körskapet överbryggat gränser till det övriga samhället genom att locka till sig körsångare som inte var medlemmar i församlingen.¹⁰ Frågan är intressant för min undersökning, som kan sägas handla om vilka former av körskap som Svenska kyrkan genom tiderna erbjudit barnkörbarnen och hur de formats av de då rådande församlingsidealen.

Vilka praktiker handlar det då om? Elin Locknéus har i sin avhandling *Kyrkbänksteologi* studerat vilken teologi som gestaltas i de vanliga gudstjänstfirarnas liturgiska praktiker. Med "liturgiska praktiker" avser Locknéus de handlingar som gudstjänstfirarna ägnar sig åt i gudstjänsten, till exempel "att sitta", "att stå", "att sjunga" och andra kroppsliga rörelser.¹¹ Utifrån min undersökning blir det intressant att reflektera över hur barnkörens liturgiska praktiker ser ut och vad de uttrycker.

som avses.

6 Fahlgren 2013.

7 Fahlgren 2013, s. 24, not 5.

8 Fahlgren 2013, s. 29.

9 Fahlgren 2013, s. 34.

10 Fahlgren 2013, s. 38.

11 Locknéus, 2023.

En fråga som blir extra viktig ur det här perspektivet är om barnkörens körskap skiljer sig från den vuxna kyrkokörens? Riktas andra förväntningar mot barnkören? Uttrycker barnkoristernas liturgiska praktiker något annat än när vuxna utför samma praktiker? Martin Modéus har använt begreppet "antistruktur" för skeenden som bidrar till att bryta gudstjänstens stelhet och göra den mer levande. Ett av de exempel han ger är "när ett barn rör sig genom rummet".¹² Barnkören har å ena sidan en liturgisk funktion i gudstjänsten, å andra sidan består den just av barn. Jag vill undersöka om barnkören uppfattas som "struktur" eller som "antistruktur" och vilka andra förhoppningar och farhågor som knyts till barnkören till skillnad från körer bestående av vuxna.

Det sista teoretiska verktyget berör synen på vad deltagandet i barnkören kan betyda för koristerna själva. Här vill jag anknyta till FN:s barnkonvention och dess strävan efter att inte bara värna barnets fysiska, sociala och psykiska utveckling, utan också dess andliga utveckling.¹³ Jag har tidigare visat att barnets religionsfrihet kan uppfattas på väldigt olika sätt, till exempel som rätten att få ta del av föräldrarnas och den egna kulturella gruppens traditioner, som rätten att själv få välja sin tro och som rätten till existentiell trygghet.¹⁴ Här vill jag använda dessa synsätt för att undersöka på vilket sätt barnkören genom de hundra åren av diskussion uppfattas stödja barnens andliga utveckling. Ligger fokus på tradition och socialisation, på kunskaper om trosinnehåll, eller på mening och existentiell trygghet? Med frågor om körskap och liturgiska praktiker, om struktur eller antistruktur, samt om barns andliga utveckling vänder jag mig nu till diskussionen om barnkör i Svenska kyrkan.

¹² Modéus 2005, s. 337–338. Karin Rubenson menar att tanken på barn som antistruktur kan förstärka ett dominerande paradigm, där barn uppfattas som irrationella med en naturlig tendens att störa de vuxnas tysta verksamhet. Jag instämmer i hennes kritik, men ser begreppet som användbart för min undersökning, eftersom just detta paradigm spelar en viktig roll i diskussionen om vad barnkören kan bidra med. Rubenson 2021, s. 83.

¹³ Barnets andliga utveckling nämns som ett av flera mål i barnkonventionens Artikel 17, Artikel 27 och Artikel 32. *Barnkonventionen*, 2009.

¹⁴ Klasson Sundin 2006. Se även Klasson Sundin 2016.

Material

Mitt material hämtar jag i stor utsträckning från tidskriften *Svenskt gudstjänstliv*, vars första nummer utkom 1926 under titeln *Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv*. Därmed har den publicerats under den hundraåriga period som Sveriges Kyrkosångsförbund funnits. Under de första åren kom tidskriften ut med flera nummer om året, därefter i årsboksform en gång per år. På några ställen har även artiklar ur tidskriften *Kyrkosångsförbundet* fått bidra med sakinformation av vikt för artikelns undersökning.

Alla utgivna nummer av *Svenskt gudstjänstliv*, med föregångare, finns elektroniskt tillgängliga med ett register för de första 50 årgångarna och en sökfunktion för de senare.¹⁵ Sökningar på begreppen "barn", "barnkör", "gosskör" och "flickkör" har givit ett stort antal träffar, varav ett fåtal direkt behandlar barnkör medan desto fler nämner det i förbigående.

Avgränsningar

Gunnel Fagius har i en artikel från 2013 beskrivit barnkörens historia.¹⁶ Även om våra artiklar tangerar varandra ligger fokus här snarare på den ideologiska och teologiska diskussionen om barnkörens plats i församling och gudstjänst. Eftersom mitt fokus ligger på barnkörens funktion för församlingen och för barnen själva, skriver jag huvudsakligen om barnpsalmer, barn och gudstjänst, samt ungdomars musik, när det tydligt knyter an till huvudfrågan om barnkör och barns sång i kyrkan. Det innebär också att frågor om sångundervisning, körmetodik och repertoar för barnkör spelar en mindre roll i undersökningen än den förmodligen gör i en bredare diskussion om barnkör som helhet.

¹⁵ Arkivet är tillgängligt via <https://journals.lub.lu.se/sgl/issue/archive> [2024-06-05].

¹⁶ Fagius 2013.

Sången i Guds hus

I den allra första årgången av *Svenskt Gudstjänstliv*, skriver den liturgiskt och musikaliskt engagerade prästen Fredrik Martin Allard i artikeln "Sången i Guds hus": Sångens roll i gudstjänsten är att uppbygga och "lända till Guds ära". Sången är "en förkunnelse av evangelium, fastän i toner." Den ska inte bara framkalla en stämning utan "avser att räcka den frälsningsbehövande en kraftig hand."¹⁷

Allard skiljer i artikeln mellan tre sorters sång i gudstjänsten: *altarsången*, sjungen av prästen, där orden är centrala, *körsången*, där det är "det musikaliska momentet" som tjänar det uppbyggliga och *församlingssången*, som är ett uttryck för församlingens allmänna prästadöme i gudstjänsten. Körsången är "det mest konstnärliga uttrycket för sången i Guds hus" och detta "kommer till synes även i den andliga körsångens mest primitiva yttring: den enstämmiga barnkören." Det innebär för Allard att höga krav måste ställas på musikalisk kvalitet, till exempel i fråga om tonbildning, renhet, tidsvärden och nyansering, för att barnkören ska kunna fylla sin uppgift att bygga upp och förkunna evangelium.¹⁸

Både altarsång och körsång kan undvaras i en gudstjänst, menar Allard. Det kan däremot inte församlingssången, eftersom den utgör ett aktiverande av det allmänna prästadömet.¹⁹ De höga musikaliska krav som ställs på kören gäller inte församlingssången. I den råder "en sångens sannskyldiga demokrati. Även den som saknar röst må även [sic!] sjunga." Den fara som lurar här är i stället ett "neddragande plebejiskt drag" när mindervärdiga melodier med kort livslängd används.²⁰ Redan här ser vi exempel på en diskussion som återkommer genom åren, om förhållandet mellan kvalitet och popularitet i kyrkans musik. Utifrån sitt värnande om hög musikalisk kvalitet oroas Allard av att främst amerikansk populärmusik vinner insteg i

¹⁷ Allard 1926, s. 53. Allard var mellan 1927 och 1937 Kyrkosångsförbundets ordförande.

¹⁸ Allard 1926, s. 53ff.

¹⁹ Allard 1926, s. 55

²⁰ Allard 1926, s. 56f.

kyrkan.²¹ Sångens demokrati handlar för honom om vilka som får sjunga snarare än vilken musik som sjungs.

Liknande tankar uttrycker organisten och tonsättaren Svante Sjöberg året därefter i sin artikel "Kyrkokören".²² Artikeln uppmuntrar kantorer att bilda fasta körer i församlingarna, för att kunna ta kören i bruk vid fler söndagar än de stora högtidsdagarna. Sjöberg argumenterar för att körens medlemmar inte bara ska sökas bland "församlingens särskilt kyrkligt intresserade" utan bland "församlingens medlemmar i gemen", eftersom urvalet ska bygga på sångbegåvning och "det bästa röstmaterialet".²³ Vi kan anta att de särskilt kyrkligt intresserade är de som vi idag kanske skulle kalla församlingskärnan eller den gudstjänstfirande församlingen, medan medlemmarna i gemen är de kyrkotillhöriga som inte tillhör kärnan. I dag ses körrekrytering ofta som en väg att ge icke kyrkvana människor en möjlighet att bekanta sig med kristen tro och gudstjänst. För Sjöberg handlar det snarare om att värna sångens musikaliska kvalitet.

Sjöberg konstaterar att det kan vara svårt att rekrytera körsångare, särskilt på landsbygden, och ser barnkören som ett sätt att även i landsortskyrkorna kunna få körsång till stånd. Barnkören behöver inte vara stor, idealiskt sett inte mer än 10–12 medlemmar, och ännu färre om det rör sig om unison sång. Lämpligast är att samla flickor som bor nära kyrkan, menar Sjöberg. "Blir ej kören stor nog, så må naturligtvis även gossar tillkallas, dock ej konfirmander, ty dessa äro vanligen i målbrott."²⁴ Att det är praktiskt att rekrytera körsångare som bor nära kyrkan är begripligt, men varför det är flickorna som ses som den självklara grunden för barnkör är inte givet, särskilt med tanke på att manskörrörelsen vid denna tid var stark.²⁵ Tänker sig Sjöberg att det är lättare att leda flickor än pojkar eller handlar det om att flickor förväntas kunna delta i kören längre än pojkarna på

²¹ För diskussioner om "kyrkligt värdig musik", se Teresia Derléns bidrag i denna volym.

²² Sjöberg 1927.

²³ Sjöberg 1927, s. 81.

²⁴ Sjöberg 1927, s. 82.

²⁵ För diskussioner om manskör och kvinno- och barnröster i blandad kör i relation till klangideal, kvinnofrigörelse och "ätermaskulinisering" av kyrkan, se Hanna Enefalks bidrag i denna volym.

grund av att de inte kommer i målbrottet? Det framgår inte av hans text, men om Sjöbergs uppmaning präglat rekryteringen till barnkör kan det vara ett av skälen till att kyrkans körliv även idag domineras av flickor och kvinnor.²⁶ Avogheten mot att engagera pojkar med risk för målbrottsröster kan ses som ett försök att undvika antistruktur.

Rekryteringsproblemen kan ha att göra med det stora betinget. Körens uppgift är att tjänstgöra vid varje högmässa och vesper och repetera varje vecka utom några månader på sommaren. Normalt sett hade en församling bara en kör och betinget var detsamma för barnkör som för kyrkokör bestående av vuxna. Det kan vara värt att påminna om att såväl barn som vuxna, åtminstone i teorin, förutsattes vara på plats i gudstjänsten eller åtminstone inte ägna sig åt något annat under gudstjänsttid. Utifrån denna samhällsnorm förekom inte konkurrerande aktiviteter, till exempel idrott, på söndagsförmiddagar.

Trots bristen på konkurrens var det inte lätt att få koristerna att komma så ofta som betinget förutsatte. Sjöberg menar därför att församlingen bör uppmuntra dem genom ett litet anslag. Detta ekonomiska bidrag fördelas utifrån närvaro och Sjöberg föreslår ett system för att föra bok över körmedlemmarnas närvaro vid repetitioner och gudstjänster. Av detta system framgår att kören håller till på orgelläktaren och att det är vanligt att körmedlemmar lämnar kyrkan "före altartjänsten efter predikan", d.v.s. efter att de sjungit sitt stycke på den i kyrkohandboken föreskrivna platsen efter trosbekännelsen. Detta ska därför bara räknas som halv närvaro.²⁷ Att lyckas hålla samman en kör utan ekonomisk uppmuntran tror Sjöberg knappast är möjligt i längden.²⁸ Det framgår inte av hans artikel om både vuxna och barn ingick i systemet med ekonomiska bidrag, inte heller om barnens bidrag i så fall betalades ut till dem själva eller till föräldrarna. Utifrån egen erfarenhet vet jag att systemet med "fickpeng" till flickkören baserad på närvaro vid körövningar och gudstjänstsjungningar förekom åtminstone så sent som på 1970-talet.

I Sjöbergs text blir det ännu tydligare än hos Allard att körens uppgift är att betjäna församlingen och att koristernas egna behov av

²⁶ Håkansson och Sköldberg 2020, s. 41f.

²⁷ Sjöberg 1927, s. 82.

²⁸ Sjöberg 1927, s. 84.

uppbyggelse är underordnade, så till den grad att de behöver lockas med ekonomiska bidrag för att vilja delta så ofta som församlingen behöver det. Körens placering på läktaren lägger inte fokus på dess liturgiska praktiker, men noteringen att några lämnar gudstjänsten i förtid visar att koristerna utöver sången ändå förutsattes delta i lyssnande och böner under hela gudstjänsten. Samtidigt visar beteendet att lämna efter den genomförda sånguppgiften att många korister inte själva såg sig som gudstjänstfirare.

Hos Allard och Sjöberg är barnkören en möjlighet att ta till om det inte går att rekrytera vuxna till en kyrkokör. Ett par artiklar i tidskriften *Kyrkosångsförbundet* visar att det också fanns kyrkomusiker som såg ett egenvärde i barns körsång, utifrån två olika aspekter. Kyrkomusikern och tonsättaren Birger Anrep-Nordin skriver 1932 om samspelet mellan skola och kyrka i fråga om barnens sång. Det är viktigt, menar han, att barnen bereds plats i kyrkans sång, och uppmanar sina kyrkomusikerkollegor att låta barnen framföra ”kyrkliga kompositioner”.²⁹ Denna motivering tycks handla om barnens möjlighet att få utöva kyrkosång. Året därpå skriver organisten Karl Lidén att kyrkosångsförbundets centralråd arbetar för att bilda ”barnkyrkokörer”. Dessa körer ska öva in psalmer och mässans melodier, men också, i mån av tid, lära in en-, två- eller trestämmiga sånger att framföras i gudstjänsten. Lidén motiverar barnkörens medverkan i gudstjänsten utifrån församlingens glädje att få höra ”de friska barnrösterna” men också utifrån att kören hjälper organisten att leda psalmsång och liturgisk sång.³⁰

Det körskap som Allard och Sjöberg ger uttryck för lägger stor tonvikt vid körens tjänande av församlingen genom att i musik förkunna evangeliet. Kören får här en funktion som snarast blir en förstärkning av prästens uppdrag. Samtidigt ses den inte som nödvändig, till skillnad från församlingssången. Körens liturgiska praktik är att sjunga och vi får ingen uppfattning om dess övriga kroppsliga uttryck. Barnkören har samma funktion som en kör bestående av vuxna och den starka tonvikten på musikalisk kvalitet ser jag som ett uttryck för struktur snarare än antistruktur. Rekryteringen ska av

²⁹ Anrep-Nordin 1932, s. 85f.

³⁰ Lidén 1933, s. 4f.

kvalitetsskäl ske utifrån sångbegåvning och det ges inga uttryck för att sången skulle ha någon funktion för körsångarna själva. Barnkören ska tjäna församlingens uppbyggelse, inte koristernas.

Ett medel att dana människor

Tanken att barnkören också kan betyda något för koristerna börjar komma in i artiklar skrivna några år senare. Under sektionen "Meddelanden" i *Svenskt gudstjänstliv* 1939, skriver signaturen Hj.T., bakom vilken musikpedagogen Hjalmar Torell döljer sig, om Kumla barnkör, som under ledning av musikeduktör Rolf Forssman framträtt vid en musikandakt i S:t Jacobs kyrka i Stockholm.³¹ Forssman har, enligt notisen, arbetat länge med barnkör, som han menar representerar ett ideellt och musikaliskt värde. Nu har han startat en ny kör, troligen för att kunna framföra mer avancerad repertoar vid en kongress i Lausanne. Forssman var organist i Kumla, samt lärare vid Kumla kyrkskola, varifrån han rekryterade barnen. Detta var vanligt vid denna tid, då kantorerna ofta delade tjänstgöring mellan skola och kyrka.³² Vid urvalet av korister har han prövat musikalisk begåvning hos barnen efter en ny metod för att "göra ett gott urval".³³

Kören består av 20 barn, 8 gossar och 12 flickor, i 10–12-årsåldern. Repertoaren är klassisk och gregorianska antifoner och responsorier ingår. Även här står den musikaliska kvalitén i fokus: "Det gavs ögonblick, då klangen var serafisk, fri från allt slagg, allt yttre effektsökeri. Det fanns nog knappt någon bland åhörarna, som inte kände sig djupt gripna."³⁴ Utöver den rent musikaliska kvalitén tillkommer ytterligare en aspekt:

Det starka fostrande inflytande, dir. F. är mäktig att överföra på sina elever, det värdigt glädjefyllda allvar han kan fylla deras sinnen med, den rena miljö i kyrka och skola han älskar att införa sina sångare uti äro mäktiga, ja nödvändiga förutsättningar för att något

³¹ "Kumla barnkör" 1939.

³² Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström 1990, s. 46.

³³ "Kumla barnkör", s. 31.

³⁴ "Kumla barnkör", s. 31.

av så högt värde på skolans musikaliskt fostrande område skall komma till stånd. Musiken är här medel att dana människor.³⁵

Här uttrycks vad körsången antas betyda för de barn som utövar den. Körledaren ska inte bara undervisa i sång för att åstadkomma musikaliska resultat, utan också för att elevernas sinnen ska fyllas av glädjefyllt allvar. Musiken blir ett medel att fostra och forma koristerna. Bildspråket talar om renhet, såväl i klang som i miljön i skola och kyrka, och om motsatsen, slagg, dit ett yttre effektsökeri räknas.

Till denna fostran hör inte bara sinnet, utan också disciplinerad liturgisk aktion: "Så var också fallet [att åhörarna kände sig djupt gripna], då barnen stilla tågade fram till koret och där intogo sina platser."³⁶ Om detta skedde i gudstjänstens början, så att de hade sin plats i koret under hela gudstjänsten, eller om de gick fram för att sjunga och sedan gå tillbaka framgår inte. Tydligt är dock att barnens rörelse i rummet signalerar struktur snarare än antistruktur och att den andliga fostran som beskrivs sker i form av traditionsförmedling. Den nöjer sig dock inte med det utan syftar tydligt till existentiell trygghet i form av ett glädjefyllt allvar.

Några artiklar från *Kyrkosångsförbundet* ungefär tio år senare visar att frågan om barnens motivation börjar diskuteras. När organisten Henrik Jansson 1947 skriver om Sala kyrkliga söndagsskolas barnkör resonerar han än tydligare kring vad körsången kan betyda för barnen själva. Vi får veta att denna barnkör inte är rekryterad ur skolan, vilket var det vanliga, utan ur söndagsskolan. Jansson berättar att kören framträtt vid högmässorna på högtidsdagar och andra tillfällen i kyrkan. Den har också sjungit vid luciafester och liknande. Betinget är betydligt mindre än vad Sjöberg förutsatte och koristerna verkar också mer motiverade. Att kören inte är knuten till skolan betyder att den har sämre förutsättningar att repetera in mer avancerad repertoar. Jansson uttrycker beundran för barnens intresse och vilja att komma på övningarna, trots att de äger rum på lördag eftermiddag, då barnen har en hel veckas skolarbete bakom

³⁵ "Kumla barnkör", s. 31.

³⁶ "Kumla barnkör", s. 31.

sig. Jansson uttrycker också en oro för att man på många ställen inte ägnar tillräckligt med kraft åt nyrekryteringen för körerna. Själv har han startat en ungdomskör (från 15 år) som sjunger "profana saker". De som vill kan också sjunga i kyrkokören, men det är inget krav. "Huvudsaken är först och främst att få ungdom intresserad för sång i allmänhet", om det är kyrklig eller profan sång spelar mindre roll. Det är tråkigt, menar han, att många uttrycker att de inte har någon sångröst. "Då menar man i allmänhet, att man är ovan vid körsång." Att tidigt få in barn och unga i aktivt körarbete kommer att få både intresse och förmåga att växa, menar han, vilket i sin tur kommer att få positiv inverkan på rekryteringen till kyrkokörerna.³⁷

Här uttrycks en vilja att välja repertoar utifrån barn och ungas intresse, för att motivera dem att sjunga och därigenom ge dem möjlighet att träna upp sin förmåga. Syftet är tvåfaldigt: att utveckla barn och unga musikaliskt och att ge ett rekryteringsunderlag till kyrkokörerna. Möjligen kan också ett annat syfte skymtas: att stärka de ungas självförtroende genom att de får upptäcka och träna sin sångröst snarare än att avfärda den. Det körskap som uttrycks här är mindre av körens tjänst för församlingen och mer av församlingens tjänst för barn och unga.

Samma år som Janssons artikel införs en notis om ett barnsångarting, som för åttonde gången ordnas i Härnösands stift, denna gång i Östersund. Vid denna högtid ville arrangörerna "praktiskt åskådliggöra denna de ungas egen kyrkosångsrörelses värde och betydelse". Programmet innehåller psalmsång, orgelmusik, hymner, altartjänst och inleds med ett kort anförande om väckelsesångerna. Det senare föranleder redaktionen att höja ett varningens finger: "Väckelsesångerna äro dock knappast av den beskaffenhet, att de hos barnen väcka någon känsla för kyrklig stil, varför man enligt red:s åsikt bör vara försiktig med dem."³⁸ Här ser vi både tanken på kyrkosången som "de ungas egen" rörelse och samtidigt en tydligt fostrande riktning, där viss typ av musik är att föredra framför annan.

1949 redovisas i *Kyrkosångsförbundet* en undersökning som gjorts bland landets organister angående barnkörverksamheten. Av den

³⁷ Jansson 1947, s. 7f.

³⁸ "Barnsångarting" 1947.

framgår att barnkör blivit vanligt i kyrkan. Dessa körer medverkar i gudstjänsten, vanligen 6–10 gånger per år och de ses som ett komplement till kyrkokören, som består av vuxna sångare. Undersökningen mynnar ut i ett förslag att kyrkosångsförbundet ska arbeta aktivt för att främja barnkörverksamhet och en barnkörsektion bildas.³⁹

En barnkörrörelse på frammarsch

Under 1950-, 60-, 70- och 80-talen är det ganska tyst om barnkör i *Svenskt Gudstjänstliv*, trots att detta är de årtionden då barnkörverksamheten verkligen tar fart i Svenska kyrkan. I *Kyrkosångsförbundet* märks på flera artiklar under 1950-talets början att förbundets barnkörsektion arbetar aktivt. I många stift ordnas barnsångshögtider, repertoaren för barnkör blir allt större, utbildning i barnkörmetodik ges och utbytet mellan barnkörledare uppskattas. Det uttrycks också att barnkören är en rekryteringsgrund för kyrkokören.⁴⁰

I de årliga redogörelser för körarbetet i *Svenskt Gudstjänstliv* som i början av denna period skrivs av Sten L. Carlsson skymtar barnkörerna fram vid enstaka tillfällen. 1950 skriver Carlsson att ungefär hälften av Sveriges kyrkor har en permanent kyrkokör, vare sig denna består av blandad kör, damkör eller barnkör. Koristerna ses som ”trogna förvaltare av kyrkbänkens ämbete” och ”lämpliga redskap att hjälpa till i det stora arbetet för Sveriges kyrka, att hjälpa till att fylla kyrkorna med nya människor, som vilja höra Guds ord.”⁴¹

Att kyrkokören, inklusive barnkören, ses som förvaltare av ”kyrkbänkens ämbete” antyder att den nu tydligare betraktas som en del av (den gudstjänstfirande) församlingen. Den är dock fortfarande främst ett musikaliskt verktyg i förkunnelsens tjänst, ett instrument, som helst bör hålla högsta möjliga kvalitet.

Den blandade körens klangideal är det som eftersträvas, vilket gör dam- och barnkör till andrahandsalternativ. 1952 talar Carlsson om svårigheter med att rekrytera till kyrkokör, inte minst på landsbygden.

³⁹ Carlsson 1949, s. 1f.

⁴⁰ Se t.ex. ”Barnkörverksamheten växer” 1954, s. 30f.

⁴¹ Carlsson 1950, s. 13.

Om det inte går att bilda en blandad kör ser han två utvägar: damkör och barnkör.⁴² Även om dessa ges lägre status än den blandade kören ses barnkören som "ett utomordentligt tillskott" för kyrkan. Fortfarande är hög musikalisk kvalitet viktig. Carlsson visar tydligt att han föredrar kyrkliga barnsångshögtider, där man strävar i riktning mot kvalitet, framför "de barnsångarting, som tid efter annan anordnas, och som knappast kunna sägas ge vare sig konstnärliga eller andra resultat. Möjligen det, att barnen haft en rolig utflykt."⁴³

Denna prioritering av musikalisk elit före bredd visar sig även 1961, då Carlsson nämner den barnkörrörelse som är på frammarsch: "Våra kyrkomusiker blir allt mer inställda på att bilda sådana kyrkliga barnkör, där man helt inställer sig på kvalitet både i fråga om vad som sjunges och hur det sjunges."⁴⁴ Till den höga kvaliteten räknar Carlsson den gregorianska sången, som han menar att barn sjunger "utan att hindras av några förutfattade meningar."⁴⁵

I detta instämmer kantorn Gunnar Hjorth, som i *Kyrkosångsförbundet* 1955 menar att barnkören visar vägen till ett annat, bättre sätt att sjunga. Barnens sång är lättare och de sjunger "på ett riktigare sätt, konstnärligt okonstlat, [...] omedelbart, chosofritt, objektivt och ändå med djupt och innerligt engagemang". Hjorth menar att barnen kan användas för att introducera obekant musik för församlingen och ger den gregorianska sången som exempel. Den unisona sången är inte bara ett trappsteg på väg mot flerstämmighet, utan har ett eget värde. "Att rätt och slätt låta barnen sjunga 'vanliga' psalmer och mässpartier men på rätt sätt: med levande rytm, god tonbildning, vettig frasering, måttlig tonstyrka, distinkt artikulation och andakt – enbart det är att ge ett efterföljansvärt exempel."⁴⁶

Det körskap som uttrycks här gör kören till en förebild för församlingens egen sång. Körens funktion blir inte bara att skapa andakt och förkunna, utan också att utbilda församlingen i sång. Dess sång blir ett ideal för den övriga församlingen att eftersträva. I det eftersträvans-

⁴² Carlsson 1951, s. 24.

⁴³ Carlsson 1952, s. 24.

⁴⁴ Carlsson 1961, s. 19.

⁴⁵ Carlsson 1961, s. 19.

⁴⁶ Hjorth 1955, s. 57f.

värda ingår ett antal rent musikaliska aspekter, men också att sjunga med andakt och engagemang. Här förutsätts koristerna inte bara se på sig själva som ett musikinstrument, utan också delta i församlingens bön och tillbedjan. Även om uttryck som okonstlat och chosofritt används, tror jag inte det ska tolkas som att barnen ses som antistruktur. Det handlar snarare om deras tonbildning och oskolade röster.

Tydligt under denna period är att körsångarrörelsen är under uppbyggnad och att barnkör har blivit en självklar arbetsuppgift för kyrkomusikern. Kanske uttrycker den starka betoningen av kvalitet ett ställningstagande i en pågående diskussion om spets kontra bredd. Carlssons syrliga kommentar om barnsångartingen, som verkar stå mer för det senare, kan i alla fall tolkas så.

Av flera artiklar i betydligt senare årgångar av *Svenskt Gudstjänstliv* framgår att det under denna period pågår ett intensivt arbete med att förnya repertoaren av psalmer och sånger för barn i söndagsskolan, liksom såväl repertoar som pedagogiska metoder för barnkör.⁴⁷ Detta tar sig dock inte uttryck i några samtida artiklar om barnkörarbetet.⁴⁸ Om det beror på att detta arbete inte anses hålla tillräckligt hög kvalitet eller något annat är svårt att veta, men tystnaden är värd att notera. Därför uppstår här ett tidsglapp fram till nästa gång som frågor om barn och sång tas upp, och ännu längre dröjer det till artiklar om barnkör.

Mellan kulturarv och förnyelse

Anmärkningsvärt nog berör ingen av artiklarna i *Svenskt Gudstjänstlivs* temanummer *Barn och liturgi* från 1989 barnkörens plats i och relation till liturgin. De barn som benämns är dels söndagsskolans barn, dels de barn som följer med sina föräldrar till kyrkan. De barn som tydligast medverkar i liturgin synliggörs däremot inte. Kanske är detta ett uttryck för att barnkören fortfarande hade en instrumentell status, där de inte sågs som gudstjänstfirare utan som ett tjänstgörande musikinstrument?

⁴⁷ Se till exempel Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström 1990, Selander 2000, Fagius 2013.

⁴⁸ Här kan det faktum att jag inte djupdykt i recensionerna spela in i min bedömning. Kanske finns där mer material kring barnkörrepertoar av nyare snitt.

Däremot syns det att det pågår ett skifte i synen på barn som påverkar arbetet med barn och musik. En artikel av Maare Tamm om "Symboler och liturgiska riter i barns tänkande" lyfter fram pedagogen Maria Montessoris syn på hur musik inverkar på barns sinnen, samt hur hon tänkte sig att musiken kan röra vid och locka fram barns andlighet:

Väl medveten om musikens andliga värde ville Maria Montessori tillhandahålla barnen den kyrkliga musikskatten tillika med det andliga budskapet som den förmedlar. Musiken var ett medel vars skönhet och lyriska stämningar skulle locka fram den inre skönheten, godheten och kärleksfullheten hos barnet, de andliga frukter som Bibeln talar om.⁴⁹

Här finns likheter med Torells tankar om hur körsången skulle fylla barnens sinne med glädjefyllt allvar och vara ett medel att fostra dem. Skillnaden är att denna fostran hos Torell och hans samtida snarast framställs som en bieffekt av barnkörarbetet, medan det i artiklarna från 1990-talet blir ett huvudfokus. I dessa utgår resonemangen från barns behov och, under påverkan av bland annat FN:s barnkonvention, barns andliga utveckling.

Året därpå, i 1990 års temanummer *Kyrkomusik i Norden*, återkommer temat med full kraft. I Maria Thyresson Hedin, Hans-Olov Stafvert och Birgit Lindkvist Markströms artikel om den kyrkomusikaliska utvecklingen i Sverige efter andra världskriget beskrivs 1960- och 70-talen som nydanande perioder för barnkörarbetet, såväl vad gäller repertoar som metodik.⁵⁰ Visorna gör sitt intåg i psalmböcker för barn och det kommer också att påverka vad som sjungs av vuxna. Här nämns *Kyrkovisor för barn*, *Barnkörboken I-II* och Carl-Bertil Agnestigs *Diskanten 1-4*, publikationer som i flera artiklar under kommande år beskrivs som banbrytande.⁵¹

⁴⁹ Tamm 1989, s. 37f.

⁵⁰ Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström 1990, s. 42.

⁵¹ Se till exempel Selander 2000, s. 62: "Två kontexter kom att särskilt påverka den gudstjänstliga musiken i Sverige: det sammanhang där *Kyrkovisor (för barn)* skapades och det sammanhang inom vilket restaureringen av koralerna växte fram. Sammanhangets betydelse är här klart: arbete med barn inom Svenska kyrkan var ingen isolerad företeelse, utan när *Kyrkovisor* växte fram under slutet av 1950-talet var

Detta bekräftas av Harald Herresthal, som i sin artikel om den kyrkomusikaliska utvecklingen i Norge menar att en förändrad syn på barn och musik från 1970-talet och framåt påverkat också kyrkans arbete. Den moderna psykologin och pedagogiken har visat att påverkan och stimulans i barndomen är avgörande för människans andliga och fysiska utveckling, samt att barn behöver bli tagna på allvar utifrån sina egna förutsättningar. Dessa insikter har lett till att skapandet av kristen musik för barn, något som länge överlätits till amatörerna, nu tagits upp av professionella pedagoger och kyrkomusiker.⁵²

Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström beskriver vidare hur policydokumentet *Musiken i Svenska kyrkan*, utgivet av Svenska kyrkans församlingsnämnd 1991, tar upp musikens evangeliserande roll. Det pekar på kyrkomusikerns ansvar, både musikaliskt och pedagogiskt, för att hålla balansen "mellan kulturarvet och dess förnyelse, mellan olika församlingsgruppers musikspråk och mellan olika konstnärliga nivåer."⁵³ De nämner också Ung kyrkomusik, en samarbetskommitté inom Riksförbundet Svensk kyrkomusik (RISK) och Riksförbundet Kyrkans ungdom, som arbetade för att värna om den framväxande barnkör rörelsen.⁵⁴ Kommittén arbetade också med repertoar och metodik för ungdomskörer och bedrev kursverksamhet för körledare med teman som Rytmik, Sjung med Afrika, Engelsk körmusik, Andlig visa, Diskantkör och Kör i folkton.⁵⁵

På grund av att tidskriften *Svenskt Gudstjänstliv* sedan 1990-talet givits ut i form av tematiska årsböcker är det svårt att bedöma intresset för barn- och ungdomskörfrågor, då de ofta faller utanför de tematiska avgränsningarna. I de temanummer som följer under resten av 90-talet skrivs därför inte mycket om barnkör eller barn, musik och gudstjänst i kombination.⁵⁶ Ett undantag utgörs av Lena

söndagsskolearbetet en snart sagt dominerande del av kyrkans verksamhet, vilket krävde en ny musikalisk utformning. Det fick i sin tur spridningseffekt på snart sagt hela det kyrkomusikaliska arbetet."

⁵² Herresthal 1990, s. 42

⁵³ Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström 1990, s. 49.

⁵⁴ Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström 1990, s. 54.

⁵⁵ Thyresson Hedin, Stafvert och Lindkvist Markström 1990, s. 55.

⁵⁶ En osäkerhet finns dock kring den digitala sökfunktionen på arkivsidan. Exempelvis skriver Martin Lind i temanumret *Söndagens mässa* från 1994 om barns delta-

Peterssons artikel "Sången vi sjunger – trons och tidens spegling", om sångböcker och nyskrivna mässor särskilt för unga.⁵⁷ Den bekräftar den roll som visa, pop och rock fått för unga människors sätt att uttrycka sin tro samt beskriver den teologi som uttrycks i musik som är särskilt riktad till denna kategori av gudstjänstfirare och som vill svara upp mot deras existentiella frågor.

De här nedslagen visar på en utveckling som breddat de musikaliska uttrycken och via både församlingssång och körsång lyft in nya musikstilar i gudstjänsten. De visar också att församlingens arbete med barnkör blivit en pedagogisk verksamhet som tänks utgå från barns egna behov, snarare än att skapa ett musikinstrument av välklingande röster för liturgiskt bruk. Här växer ett nytt körskap fram, där barnkören primärt blir församlingens tjänst för barnen själva. Säkert har barnkören sedan länge i praktiken fyllt både barnens sociala och församlingens musikaliska behov, men här syns en skillnad i hur barnkörarbetet motiveras och beskrivs. Barnkörens liturgiska och musikaliska roll i gudstjänsten syns knappast alls under denna period. Däremot framställs kören som ett sätt att främja barns andliga utveckling. Fokus förskjuts från andlig utveckling i form av traditionsförmedling till att handla mer om kunskapsförmedling och existentiell trygghet utifrån barnens egna förutsättningar. Barnpsalmböcker och annan musikrepertoar för barn beskrivs som betydelsefulla för barns trosutveckling och denna repertoars påverkan på församlingssången i stort poängteras.

Få ett språk för sin tro

Barnkörarbetets förskjutning från den liturgiska sfären i riktning mot den pedagogiska kan ha bidragit till att det även i fortsättningen är relativt tyst om barnkör i *Svenskt Gudstjänstliv*. I början av 2000-talet publiceras flera nummer med teman av relevans för frågor om barnkör eller mer generellt om barn, musik och gudstjänst, men inget av numren *Teologi och musik*, *Liturgi och drama*, *Liturgi och språk*

gande i mässan. Detta leder inte till någon träff i sökmotorn på sökordet "barn".

⁵⁷ Petersson 1999.

eller *Gudstjänstfolket: Församlingssyn och liturgi* innehåller artiklar som nämner barn. Från mitten av 2000-talet blir det vanligare.

Temanumret *Psalm i vår tid* från 2006 innehåller flera artiklar som berör barns sång och barnkör. Elisabet Carcamo Storm skriver om "Barnpsalmen idag" och tecknar en utveckling som i mycket känns igen från genomgången av texter i *Svenskt Gudstjänstliv*.⁵⁸ I beskrivningen av olika barnpsalmböcker och vad som skiljer dem åt syns flera av de spänningsfält som nämnts ovan: Tonvikt på kända psalmer och sånger eller på nyskrivna sånger specifikt för barn, valet av att ordna registret utifrån kyrkoåret eller utifrån existentiella teman, balansen mellan texter med traditionellt kristet språkbruk eller mer mångtydiga, öppna formuleringar. Detta visar att sångerna används såväl i som utanför gudstjänsten och att olika barnpsalmböcker prioriterar olika sammanhang.

Caramo Storm beskriver också hur olika psalmförfattare förhåller sig till de här valen: Karin Runow skriver psalmer utifrån sitt arbete som barnkörledare och en vilja att förmedla tro till barnen. Hon går igenom sångtexterna med barnen och ser som sin uppgift att hjälpa barnen att "få ett språk för sin tro". Gullan Bornemark poängterar snarare att hon inte vill förmedla sin egen syn på Gud och kristendomen, utan "öppna en dörr till ett område där man ska känna sig inspirerad att gå in med sina tankar och gärna göra egna tankar."⁵⁹

Här framstår Runow som en körledare och psalmförfattare som har sitt självklara sammanhang i församlingen, gudstjänsten och trons språk och vill ge barnen möjlighet att knyta sin egen tro till kyrkans. Bornemarks sånger har sitt ursprung i ett annat musikpedagogiskt sammanhang. Även där tas barns liv och existentiella frågor på allvar, men att svaren formuleras i tydligt kristna termer är inte lika självklart.

Caramo Storm pekar också på bristen på psalmer och sånger som behandlar sorg och "svåra bitar". Barnpsalmer är oftast positiva och saknar uttryck för tvivel, synd och skuld, vilket hon ser som en brist.⁶⁰ Det följer ett mönster som även gäller barnbiblar. Sören Dälevi knyter i sin avhandling *Gud som haver barnen kär* an till den amerikanska teologen Bonnie J. Miller-McLemores beskrivning av hur

⁵⁸ Caramo Storm 2006.

⁵⁹ Caramo Storm 2006, s. 98.

⁶⁰ Caramo Storm 2006, s. 103.

synen på barn har förändrats över tid och hur detta påverkat barnbiblarnas teologi. I den förmoderna synen på barnet är barnet märkt av arvssynden och uppfostrans uppgift är att kväsa denna ondska genom att bryta barnets medfödda vilja. Här kommer barnbiblarna att fokusera på vikten av lydnad, anpassning och ånger för att glädja Gud och komma till himlen. I den moderna synen på barnet föds barnet oskyldigt in i en ofullkomlig värld och uppfostran handlar om att skydda barnet från omvärldens ondska och bejaka dess oskuldssfullhet. I barnbiblarna leder det till en betoning på Guds godhet och de svåra och mörka berättelserna undviks i hög utsträckning. I den postmoderna barnsyn som råder idag inser man att barn har förmåga till både gott och ont. Barnet föds till en ofullkomlig och labil värld. I barnbiblarna leder det till en mer nyanserad skildring av både Gud och människan, där de mörka berättelserna ges utrymme samtidigt som fokus läggs på barnets utsatthet och Guds beskydd.⁶¹ Bristen på psalmer och sånger om ”svåra bitar” tyder på att en modern barnsyn fortfarande dominerar i psalmdiktningen för barn.

I Inge Löfströms artikel om Britt G Hallqvists psalmdiktning citeras författaren, när hon talar om att skriva kristen dikt för barn. Hallqvist vill genom sina psalmer både förmedla en känsla av trygghet och glädje i Gud, samt ge kunskap, framför allt om bibelns berättelser.⁶² Hon väljer att skriva med enkla och konkreta ord, men vill inte helt undvika ord som går utöver det enkla och som kan stanna kvar i sinnet och ”mogna till tro och klarhet hos den vuxna människan.”⁶³

De här artiklarna visar tydligt vilka konkreta uttryck som viljan att skapa musik och texter utifrån barns existentiella och andliga behov tar sig. De visar också att barns sång, såväl barnkörens som andra barns, både förekommer i och utanför gudstjänstens sammanhang, samt att både sånger med tydligt kristna texter och sånger som har mer mångtydiga, öppna formuleringar av existentiella frågor används i kyrkans verksamhet med och för barn. I främjandet av barns andliga utveckling finns både en traditionsförmedling som syftar till förtrogenhet med bibelberättelser och kristen tro och en

⁶¹ Dalevi 2007, s. 23f, s. 265f.

⁶² Löfström 2006, s. 138.

⁶³ Löfström 2006, s. 140.

strävan efter att ge barn ett språk för sin tro och möjlighet att få sina existentiella frågor tagna på allvar.

Trosundervisning och körskap

Att förhållandet mellan traditionsförmedling och barns behov också kan vara laddat och konfliktfyllt menar Sven-Åke Selander, som i temanumret 2010 om *Barnkonventionen 20 år* bland annat diskuterar hur olika barnpsalmböcker väger ”kyrkans bästa” mot ”barnets bästa”. Här uttrycks en konflikt eller åtminstone ett spänningsförhållande mellan att genom fostran och socialisation ge barn tillgång till en (given) tradition, som ett uttryck för ”varje folks traditioner och kulturella värden” och att utgå från barnets egna behov och dess rätt till ”sin egen sång- och gudstjänsttradition”.⁶⁴ Barnets rätt att ”utveckla sina egna resurser i sång, musik och drama” speglas genom utvecklingen i söndagsskolböcker och diskussionen kring urvalet i dem.⁶⁵ Slutsatsen av Selanders analys är att de förberedande diskussionerna kring barnkonventionen kan ha påverkat kyrkornas sätt att beakta barnperspektivet i arbetet med att sätta samman nya barnpsalmböcker.⁶⁶

Kyrkomusikern och musikpedagogen Ragnhild Strauman är mer optimistisk kring möjligheterna att hålla samman traditionsförmedling med ett arbete utifrån barns behov. Hon bidrar i samma temanummer med en artikel om barnkörarbetet sett i ljuset av ”trosoppläringsreformen” i Den norske kirke.⁶⁷ I artikeln presenterar hon reformen och musikens roll i ett projekt i Bodø domkyrka, samt diskuterar barnkörarbetets inkludering i reformen och i gudstjänstlivet. Målet för trosundervisningsreformen är att ”utvikle en systematisk trosopplæring som fremmer kristen tro, gir kjennskap til den treenige Gud og gir hjelp til livstolkning og livsmestring for alle døpte i alderen 0–18 år, uansett funksjonsnivå.”⁶⁸

Trosundervisningsreformens mål handlar både om kunskapsför-

⁶⁴ Selander 2010, s. 60, 66.

⁶⁵ Selander 2010, s. 61.

⁶⁶ Selander 2010, s. 66.

⁶⁷ Strauman 2010. Jag använder ”trosundervisningsreformen” som svensk översättning.

⁶⁸ Strauman 2010, s. 84f.

medling och om existentiell trygghet, för att använda två av de teoretiska analysbegrepp jag valt att använda i min undersökning. För Strauman är barnkör ett idealiskt sätt att arbeta med detta. Barnkörarbetet handlar för henne om mycket mer än musik:

Det handler om estetikk, om samhandling, sosialisering, felles opplevelser, måloppnåelse og gode opplevelser i kirkerommet. Det handler om å bli sett, om å dele kunstuttrykk og om å gjøre andre berørt gjennom sangen. Det handler om å lære og å lagre, ikke bare i hjernen, men også i hjertet. En vakker melodi kan gjøre salmen til et livsvarig smykke man alltid bærer med seg.⁶⁹

Förmedlingen av tro går enligt Strauman inte bara i en riktning, utan i flera. Barnen i kören är förmedlare av evangeliet och av upplevelser som berör. Men för att kunna det måste de själva göra såväl musiken som orden till sina egna: ”De får sang, gjør sang og gir sang.” Eftersom sången inte främst är en intellektuell metod för att närma sig något, utan en fysisk tillägnelse av musik, är kyrkosång i sig trosundervisning i luthersk anda.⁷⁰

I artikeln berättar Stauman om ett försöksprojekt i Bodø domkyrka, där det gjordes en kartläggning av befintligt trosundervisningsinnehåll i det existerande barnkörarbetet. Därefter utarbetades trosundervisningsplaner för barnkörerna i åldrarna 7–13 år. I dessa planer ingick nytt material för gudstjänstutveckling, till exempel nya kyrkospel och dramatiserade gudstjänster.⁷¹ Arbetet blev också en nytändning för arbetet med att involvera barnkörerna i vanliga gudstjänster. Barnkörens övningar blev tillfällen att förbereda alla de moment som barnen medverkar i under gudstjänsten: psalmer, böner, textläsningar, dramatiserad predikan, trosbekännelsen, församlingens liturgiska svar med mera. Genom att tillägna sig gudstjänstens innehåll kan barnen uppfatta sig som aktiva gudstjänstdeltagare. Gudstjänsten är också en plats där de möter Gud genom sakramenten.⁷²

⁶⁹ Strauman 2010, s. 86.

⁷⁰ Strauman 2010, s. 81.

⁷¹ Strauman 2010, s. 89.

⁷² Strauman 2010, s. 100.

Här visar Strauman att barnkörarbetet samtidigt är traditionsförmedling, kunskapsförmedling och existentiell trygghet. Genom kör-sången uppfylls många av trosundervisningsreformens mål: De lär känna sig själva genom rösten och sången, får kunskap om kristen tro och etik, får lära känna gudstjänsten och sakramenten, får uppleva kyrkorummet och kyrkans symboler och får möjlighet att etablera en personlig relation till Gud.⁷³ Samtidigt, menar Strauman, är kören inte ett individualistiskt projekt. I kören kan barnen finna en viktig gemenskap. Att musicera med andra kan ge känslan av något större utan att behöva ge upp sig själv.⁷⁴

Strauman är kritisk till att barnkörarbetet uppmärksammas så lite inom ramen för den norska trosundervisningsreformen, trots att barnkör har så goda förutsättningar att uppnå dess mål. Kyrkoledningen, menar hon, tar inte det kyrkomusikaliska arbetet på allvar som verklig trosundervisning. Om de hade förstått barnkörernas potential, skulle dessa ha fått en betydligt viktigare plats i reformen.⁷⁵

Inte minst menar Strauman att barnkörerna har bättre förutsättningar än någon annan barnverksamhet när det gäller trosundervisningsreformens mål att knyta trosundervisning till församlingens gudstjänstliv. Barn som sjunger regelbundet i kör under ett antal år får flera hundra timmars deltagande i församlingsliv och gudstjänst.⁷⁶ Det skapar en förtrogenhet som de kan ha med sig genom hela livet. Dessutom är kultur en lågtröskelverksamhet, menar Strauman, och föreslår att barnkörarbetet kan utvidgas till att bli en kyrkans kulturskola, där också instrumentalundervisning, dans och andra kulturella uttryck kan rymmas: "Foreldre som har døpt barna sine, men som ikke helt klarer å identifisere seg som kristne, trenger gjerne et alibi for å sende barna sine til kirken. Da kan korinnfallsvinkelen være én av kirkens utstrakte hender."⁷⁷

Det är tydligt att Strauman inte förutsätter det spänningsfält mellan traditionsförmedling och att se till barnets egna behov som några

⁷³ Strauman 2010, s. 102.

⁷⁴ Strauman 2010, s. 53.

⁷⁵ Strauman 2010, s. 104f.

⁷⁶ Strauman 2010, s. 105.

⁷⁷ Strauman 2010, s. 106.

av de tidigare nämnda artikelförfattarna uttrycker. För henne råder i huvudsak harmoni mellan dessa aspekter av församlingens arbete med barn genom barnkörerna. Hon gör samtidigt tydligt att det kräver att församlingarna satsar resurser på körarbetet och att de är beredda på att barnkörens medverkan i gudstjänsterna kan kräva en del ändringar i gudstjänstens form. Min tolkning är att barnkören bidrar med positiv antistruktur till gudstjänsten. Det handlar inte om att barnen ska integreras på de vuxnas villkor, utan om att barn och vuxna är församling tillsammans. Samtidigt som Strauman poängterar kören som ett svar på barns egna andliga behov ger hon barnkörverksamheten en instrumentell roll i relation till barnens föräldrar. Barnkören blir det alibi som gör det möjligt för föräldrarna att närma sig kyrkan och därigenom ett redskap för församlingen att nå föräldrarna via deras barn. I det körskap som uttrycks ska barnen formas till att bli aktiva och medvetna medlemmar i den gudstjänstfirande församlingen. De är samtidigt en brygga till föräldrarna, som står (åtminstone delvis) utanför denna församling.

Även Gunnel Fagius ser i artikeln "Barnkören i Svenska kyrkans församlingar", publicerad i temanumret *Körsång och gudstjänstspråk* från 2013, hur barnkörarbetet skulle kunna bli en katalysator för gudstjänstutveckling.⁷⁸ Hon tecknar här den historiska utvecklingen av kyrkans barnkörarbete och visar tydligt på den förskjutning i synen på barnkör som även tecknats ovan, från "församlingens glädje att få höra de 'friska barnrösterna' och att organisten fick hjälp att leda psalmsången och den liturgiska sången" till ett fokus på "att bli sedd, om socialisering och gemensamma upplevelser i kyrkorummet samtidigt som barnen delar konstnärliga uttryck och gör andra berörda genom sången."⁷⁹ Denna utveckling ser hon som nära förknippad med samhällets förändrade syn på barn. I det tidiga 1900-talet skulle barnet fostras till en disciplinerad människa och bli delaktig i ett kulturellt och nationellt arv. I dag är synen en annan. Barn ses som fria, självbestämmande individer och såväl samhället som kyrkan behöver erbjuda barn "kreativa möjligheter för personlig

⁷⁸ Fagius 2013.

⁷⁹ Fagius 2013, s. 115.

utveckling.” Det ställer andra krav på kyrkomusikers musikaliska och pedagogiska kompetenser än tidigare.⁸⁰ Med Dalevis och Miller-McLemores termer skulle vi kunna säga att Fagius tar avstånd från en förmodern barnsyn till förmån för en modern eller möjligen en postmodern. Fagius hör till de mer pessimistiska när det gäller möjligheten att förena traditionsförmedling med barns egna behov och prioriterar snarare andlig utveckling i form av existentiell trygghet.

I kombination med forskning om ”barns förmåga att uppfatta musik och att använda sig av musikaliska redskap”, som påverkat hela samhällets musikpedagogiska verksamhet, ser förväntningarna på kyrkans barnkörarbete annorlunda ut idag jämfört med för 100 år sedan.⁸¹ Det här visar sig i en enkätundersökning av barnkörens roll i församlingar i Uppsala stift, som Fagius refererar till.⁸² Den starka tillväxt av barnkörers som rådde några årtionden tidigare har brutits. Körerna är färre och flerstämmig sång har blivit alltmer sällsynt. Fagius menar att synen på det enskilda barnet i centrum krockar med körens roll i en befintlig gudstjänstform. Liksom Strauman önskar hon att detta ska leda till en gudstjänstförnyelse som tydligare möter barnens behov:

Barns vilja att formulera sig musikaliskt, barns rätt att utveckla sångförmåga, barns rätt att förstå och utveckla det språk som ska uttrycka tro och existentiella funderingar tillsammans med musik är alla områden som trossamfundens musik- och gudstjänstansvariga måste bemöta och utveckla.⁸³

Högmässan, menar Fagius, är ett uttryck för ett samhälle som betonar disciplin, struktur och hierarki. Att låta barnen och deras sång ta plats i gudstjänsten ger möjlighet till uppbrott från detta.⁸⁴ Här behöver kyrkan, enligt henne, ta vara på erfarenheter från vardagsgudstjänster för barns medverkan i större gudstjänster.⁸⁵ Här ut-

⁸⁰ Fagius 2013, s. 115.

⁸¹ Fagius 2013, s. 100.

⁸² Larsson-Westin 2005. Citerad i Fagius 2013, s. 112.

⁸³ Fagius 2013, s. 117.

⁸⁴ Fagius 2013, s. 118.

⁸⁵ Fagius 2013, s. 117.

trycks, ännu tydligare än hos Strauman, synen att barnen bidrar med antistruktur som kan förändra gudstjänstfirandet i positiv riktning.

Ecklesiologiska perspektiv

Ett stråk genom *Svenskt gudstjänstlivs* temanummer *Kyrkosång och gudstjänstspråk* handlar om hur körens plats i kyrkorummet speglar förståelsen av dess relation till församlingen.⁸⁶ Rolf Larsson menar i sin artikel om Sveriges Kyrkosångsförbunds historia att kören i förbundets barndom sjöng som ett "tillskott" till gudstjänsten, och då var placerad på läktaren. När kören på 1950-talet börjar gå i procession, sjunga från koret och sjunga psalmverser växelvis med församlingen uppfattar Larsson detta som ett uttryck för en önskan att integrera kören i församlingen och dess sång i liturgin.⁸⁷

Även Stephan Borgehammar tar i sitt förord upp diskussionen om körens plats i kyrkorummet.⁸⁸ Före 1980-talet var kören vanligtvis placerad på läktaren, därefter flyttas den oftast ner i kyrkorummet för att förstärka körens delaktighet i gudstjänstfirandet.⁸⁹ Att körens plats varit på läktaren hörde samman med orgeln, och därmed kyrkomusikerns, placering.⁹⁰ På 1950-talet uppstod en debatt om kör i koret. Den handlade dels om risken att kören skulle skymma altaret, dels om att koret skulle uppfattas som en scen och att körsången därmed skulle ses som ett uppträdande inför publik, snarare än som en del av församlingens gemensamma gudstjänstfirande. I kyrkorum med ett podium, snarare än med ett kor längst fram, blir detta dilemma ännu tydligare. Borgehammar menar att körens placering speglar synen

⁸⁶ För diskussioner om körens plats i kyrkorummet, se vidare Teresia Derléns bidrag i denna volym.

⁸⁷ Larsson 2013, s. 92.

⁸⁸ Borgehammar 2013.

⁸⁹ Larsson och Borgehammar har här olika tidsperspektiv, kanske beroende på varifrån de har sina erfarenheter av körer och deras placering i kyrkorummet. Utifrån när kororglarna började byggas, tror jag att Borgehammar ligger närmare sanningen när det gäller majoriteten av körerna, även om det förekom att körer redan på 1950-talet flyttade ner från läktaren. Säkert speglar detta också en skillnad mellan äldre kyrkobyggnader och nyare.

⁹⁰ Från 1980-talet och framåt byggs kororglar i många svenska kyrkor för att underlätta närheten mellan musiker, kör, församling och präst.

på dess funktion. Han citerar liturgikern James F. White, som talar om körens fyra funktioner: att skapa stämning, att leda församlings-sången, att förkunna Guds ord för församlingen och att frambära ett lovsångens offer åt Gud.⁹¹ Körens placering i kyrkorummet är fortfarande oklar, menar Borgehammar. Kanske har vi idag en större rörlighet, beroende på vilken funktion som betonas. Det är angeläget, menar han, att uppmärksamma risken att församlingen passiviseras och reduceras till åhörare, medan kören uppfattas som producent av musik för församlingen, snarare än som en del av den.

I de här artiklarna förs en diskussion om körens relation till församlingen och hur den tar sig konkreta uttryck i rummet. Såväl Larsson som Borgehammar tycks ha dagens mer liturgiskt aktiva och rörliga församlingar i åtanke när de skriver om körens placering och relation till församlingen. Här finns en risk för anakronistiska resonemang utifrån ett nutida gudstjänstideal. Som tidigare nämnts, såg gudstjänsten i en svenskkyrklig församling annorlunda ut under 1900-talets tidiga del. Församlingen läste oftast inte med i bönerna, dialoger med församlingssvar förekom inte alltid och nattvard firades ett fåtal gånger om året. Prästen var den ende som hade en tydligt aktiv roll i gudstjänsten. Han ledde alla böner och läste alla texter. Församlingens roll var att lyssna till predikan och sjunga med i psalmerna. Ur det perspektivet var nog skillnaden mellan att sitta i bänken eller på läktaren inte så stor. Samtidigt har vi sett att koristerna själva många gånger inte såg sig som en del av församlingen, när de valde att lämna gudstjänsten efter körens sista sång. Detta kan stärka Larssons och Borgehammars analys om syftet med förflyttningen av kören ner till koret.

Dessa diskussioner om körens placering uppstår när gudstjänstens former ändras och förutsätter större aktivitet från församlingen. Här finns troligen också ett inflytande från bland annat anglikansk tradition, som bevarat körens ursprungliga plats i koret (som ju faktiskt har sitt namn utifrån körens placering där). Det är tydligt att den teologiska förståelsen och de konkreta liturgiska praktikerna står i växelverkan med varandra. En förändrad teologi om församlingens liturgiska roll leder till förändringar av körens placering i kyrkorummet. Omvänt

⁹¹ Borgehammar 2013, s. 12.

kan en ändrad placering av kören leda till förändrad interaktion med den övriga församlingen och, i förlängningen, till ny teologi och nya gudstjänstformer. Detta gäller oavsett ålder på koristerna.

Larsson sätter också in körerna i en annan diskussion som har med församlingssyn att göra: den om ideellt engagemang i kyrkan. Han menar att det knappast finns någon annan grupp i kyrkan som uppvisar samma grad av idealitet. Trots att koristerna samlas varje vecka till repetitioner, medverkar i gudstjänster och andra sammanhang av vikt för församlingarna glöms de ofta bort när församlingarnas ideella arbete beskrivs.⁹²

I såväl diskussionen om körens plats i kyrkorummet som frågan om ideellt engagemang ser vi hur det körskapsideal som formuleras gör kören till en aktiv och medveten del av församlingen. Detta tema stärks i de senaste artiklar där barnkör nämns i *Svenskt Gudstjänstliv*.

Församlingens sångligt övade del

Som vi sett var barnkörens repertoar från början inte "barnanpassad", utan främst vald för att vara uppbygglig för (den vuxna) församlingen. Under 50-, 60- och 70-talen växte en specifik repertoar för barn fram. I dag tycks det finnas ett nytt behov att ge barn möjlighet att bekanta sig med psalmer. Anna J. Evertsson noterar i en artikel från 2015 om psalmboken i nutida funktion att arbete med psalmsång förekommer i barnkörarbetet. Det framgår inte om det gäller psalmbokens "barnpsalmer" eller om det också är andra vanliga psalmer som hör samman med barnkörens roll i gudstjänsten.

Sverker Jullander skriver 2016 om kyrkomusikerns gestaltning av kyrkoåret i högmässan och framhäver att 1942 års kyrkohandbok anger möjligheten till en körhymn efter trosbekännelsen. Det anges också att den bör vara kyrklig och vald med tanke på den innevarande dagen.⁹³ Jullander knyter denna notering till tanken på kören som "församlingens sångligt övade del". Den visar, menar han, att körsången då hade blivit ett normalt inslag i gudstjänsten

⁹² Larsson 2013, s. 89.

⁹³ Jullander 2016, s. 121.

under alla delar av kyrkoåret, samt att körsången börjat integreras med församlingssången.⁹⁴ Denna utveckling syns enligt Jullander också i utgivningen av *De ungas hymnarium*, som innehåller hymner för söndagar som inte tillhör de stora helgerna i kyrkoåret. Därmed återspeglar den framväxten av barn- och ungdomskörer i kyrkan och deras regelbundna medverkan i gudstjänsterna.⁹⁵

När kören som en del av församlingen betonas tydligare, tycks också behovet av traditionsförmedling till barnkoristerna bli tydligare. Det handlar nog i de här fallen mer om deras medverkan i gudstjänsten än om en uttryckt syn på barns andliga utveckling.

Reflektion över några rörelser

Avslutningsvis vill jag reflektera något över de förskjutningar som sker i det material jag studerat under de hundra år som Kyrkosångsförbundet funnits, samt vad de säger om barnkörens roll i församlingen och församlingens betydelse för barnkören – liksom för barnen i kören.

Den första rörelsen har att göra med liturgi och kyrkorum och handlar om barnkörens betydelse för församlingen eller, med de teoretiska begrepp jag har använt, om körskap och liturgiska praktiker. I de äldre texterna är det självklart att barnkören, som alla körer, befinner sig på läktaren. Undantaget är Kumla barnkör, som disciplinerat skrider fram till koret i en musikcentrerad gudstjänstform. Att gå i procession kan vi tydligt uppfatta som en liturgisk handling, men även det som barnkören på läktaren ägnar sig åt – ”att sitta”, ”att stå” och ”att sjunga” – är liturgiska praktiker.⁹⁶ Sittandet är dock inte självklart förknippat med lyssnande, utan snarare passiv väntan på att få utföra sin uppgift. Koristernas interaktion med det liturgiska skeendet i rummet är begränsat till de tillfällen då de sjunger sina stycken.

Det körskap som uttrycks i de tidiga artiklarna ser körens praktik som ett redskap för evangelieförkunnelsen. Jag menar att detta går

⁹⁴ Jullander 2016, s. 121f.

⁹⁵ Jullander 2016, s. 119.

⁹⁶ Lockneus 2023, s. 115f.

att knyta till en folkkyrkoteologi som inte tänkt på församlingen som en social och gudstjänstfirande gemenskap, utan snarare fokuserat på gudstjänsten som platsen för Ordets förkunnelse till hela folket.⁹⁷ Samtidigt har vi också sett exempel på strategier för att stävja koristernas tendens att gå hem innan gudstjänsten är slut, liksom uttryck för att körsången, till skillnad från församlingssången, inte är en del av det allmänna prästadömet. Det senare gör kören till en egen kategori mellan präst och församling.

I de nyare texterna har barnkören flyttat ner i kyrkorummet och sitter närmare den övriga församlingen. Detta är inte bara en praktisk fråga utan har med synen på församling att göra.⁹⁸ De övar inte bara sina sånger utan tränas i alla de liturgiska moment som församlingen deltar i. De kan utöva olika former av liturgiskt ledarskap som textläsningar och att leda böner, utöver det ledarskap som körsången i sig själv utgör.⁹⁹ Deras närvaro i kyrkorummet och delaktighet i liturgin utmanar traditionella gudstjänstformer och fungerar därmed öppnande och inkluderande för hela församlingen.

Här uttrycks ett körskap där kören är en del av, och blir en förebild för, den övriga församlingen genom sin förtrogenhet med gudstjänstens form och genom sitt liturgiska ledarskap. Samtidigt utgör barnkören en antistruktur som utmanar det disciplinerade och stela. Till denna antistruktur knyts starka förhoppningar.

Såväl i de äldre som i de nyare texterna ges barnen en symbolisk betydelse som bärare av framtiden. Det är i de äldre texterna genom barnkören som framtidens elitkörer och mansstämmor ska kunna rekryteras och renhet och allvar ingjutas i de unga själarna. I de nyare texterna är det barnens närvaro i gudstjänsten som ska kunna möjliggöra ett uppbrott från disciplinerade och stela gudstjänstformer. Som Karin Rubenson påpekat är risken med att uppfatta barnen i symboliska termer att de uppfattas mer i förhållande till vad de kommer att bli än vad de faktiskt är just nu. Därmed döljs deras

⁹⁷ För en diskussion om folkkyrkoteologi med och utan "social kropp", se Eckerdal 2012.

⁹⁸ Med Sven-Erik Brodds uttryck kan man säga att körens placering har "ecklesiologisk signifikans". Den uttrycker hur körens relation till församlingen uppfattas och vill gestalta detta fysiskt i rummet. Se Brodd 2000, s. 96.

⁹⁹ Rubenson 2021, s. 165.

individuella skillnader i förhållande till det faktum att de tillhör kategorin barn.¹⁰⁰

Den andra rörelsen handlar om barnkörens betydelse för barnen själva. Såväl de äldre som de senare texterna menar att kören har en fostrande roll med betydelse för barnens andliga utveckling, men på delvis olika sätt. I de äldre texterna handlar det, som redan nämnts, om att barnen genom körsången får tillägna sig ett allvar och en "renhet" som ligger väl i linje med tidens ideal kring spiritualitet och uttryck för tro. Här ställs de "höga" idealen mot det "plebejiska" och "låga". Barn- och ungdomskören kan rent av ses som ett skydd mot en ytlig populärkultur och en fostran i de höga kvaliteter som är av bestående värde. Det tycks dock mer vara den musikaliska kvaliteten och det liturgiska agerandet – hur de tränas att föra sig i rummet – som ingjuter dessa dygder i de unga än sångernas texter, som inte nämns alls. Det är en andlig utveckling som främst ses i termer av traditionsförmedling, men som också har drag av existentiell trygghet, uppfattad som "glädjefyllt allvar".

I de senare texterna knyts fostran mer till frågor om kunskapsförmedling i form av interaktiv trosundervisning och en andlig utveckling som utgår från barnets rättigheter. Musik och körsång ses som konstnärliga uttryck som rör vid människans innersta. Det lärande som sker genom musiken tänks nå till hjärtat och kunna lagras som en skatt för hela livet. Förståelsen av kyrkans barnkörarbete präglas av en ny syn på barns utveckling, lärande och behov. Barnkören ses som en resurs för barns rätt till andlighet, där frågor om mening, identitet, språk för det viktigaste i livet samt kulturella uttrycksformer hjälper barn att orientera sig i tillvaron i riktning mot existentiell trygghet.¹⁰¹

I flera av artiklarna uttrycks ett spänningsfält mellan å ena sidan rätten att få ta del av en tradition, som bärs av de vuxna och å andra sidan rätten till autonomi och till att få sina egna behov tillgodosedda. Andra texter visar en större tilltro till att tradition och barns behov går att förena. Men även där utmanar barns deltagande traditionella gudstjänstformer och barnkören antas, som en antistruktur, bli en katalysator för förändringar för allas bästa, såväl vuxna som

¹⁰⁰ Rubenson 2021, s. 174.

¹⁰¹ Klasson Sundin 2016, s. 157f; Carlsson 1995, s. 15.

barn. I både de pessimistiska och de mer optimistiska texterna beskrivs barn som aktörer i gudstjänsten och det uttrycks en maktkritik som utmanar vuxnas privilegierade ställning som gudstjänstfirare.

En tredje rörelse handlar om tidskriften själv. Hur barnkören diskuteras i *Svenskt Gudstjänstliv* säger inte bara något om utvecklingen för barnkör i kyrkan och synen på barn i samhället utan också något om tidskriftens egen utveckling. I de tidiga numren är praktikerperspektivet dominerande. Det är den aktive kyrkomusikern som tilltalas och uppmuntras att arbeta med rekrytering, administration och utbildning av sina körsångare för att höja den musikaliska kvalitén. I de senare numren dominerar ett mer akademiskt perspektiv, där såväl musikvetenskapliga och pedagogiska som kyrkohistoriska, ecklesiologiska och liturgivetenskapliga perspektiv anläggs på barnkörerna. I tidskriftens barndom skriver enbart män, i de senare årgångarna har många kvinnor tagit plats som forskare och skribenter.

Denna utveckling följer samtidigt den kyrkosyn och teologi som är normativ utifrån varje tids ideal. De tidiga numren av tidskriften uttrycker en kollektivistisk kyrkosyn med fokus på Ordets förkunelse och ser ett fokus på hög musikalisk kvalitet i gudstjänsten som ett skydd mot förvärldsligande och förflackning. Denna elitistiska normativitet ger med tiden vika för en mer individualistiskt präglad syn på såväl barn som övriga gudstjänstdeltagare. Normen blir nu snarare att gudstjänsten ska fylla individuella behov av mening och andlighet. Idealet är en mångfaldig och aktiv församling, i vilken barnkören är en viktig del. Mångfalden märks även vad gäller liturgiska preferenser hos författarna och i studier av gudstjänstdeltagarnas upplevelser samt förståelse av gudstjänst och kyrkomusik.

Samtidigt är det intressant att också lyssna till tystnaderna och luckorna. I *Kyrkosångsförbundet* rapporterades regelbundet om barnkörverksamhet, men i *Svenskt Gudstjänstliv* gjorde den dynamiska utvecklingen av barnkör och barnpsalm under 1950-, 60-, 70- och 80-talen väldigt få avtryck. Inte heller syns barnkören i senare temanummer om till exempel barn och liturgi och gudsfolket. Inte är det väl så att barnkören fortfarande uppfattas befinna sig på läktaren där den ska höras, men inte synas?

I dag, liksom i dess tidiga år, arbetar Kyrkosångsförbundet aktivt

för att stärka Svenska kyrkans barnkörer. Regelbundet arrangeras barnkörfester, med repertoar att öva in i förväg, gemensamma repetitioner, verkstäder och "kvällsöverraskning". Likaså ordnas ungdomskörfester, där ungdomskörer samlas för att sjunga tillsammans och utvecklas på kyrkomusikens område. Förbundet ger kurser för körledare, såväl för barnkör som ungdomskör, och delar ut barn- och ungdomskörstipendium. Dessutom arbetar förbundet aktivt med att ta fram och utbilda i ny repertoar för barn- och ungdomskörer.¹⁰²

Det finns en stark kontinuitet i arbetet, där inspiration och stöd till körledare, "barnsångarting" eller körfester och utveckling av repertoar funnits med under nästan alla kyrkosångsförbundets år. De tidiga spänningarna mellan satsningar på hög musikalisk kvalitet och på kören som en gemenskap att trivas och ha roligt i tycks dock ha ersatts av en mer harmoniserande syn, där dessa inte ställs mot varandra, utan snarare förstärker varandra. Kyrkans barn- och ungdomskörer ses samtidigt som musikaliskt, andligt och socialt utvecklande. Vilken roll kyrkosångsförbundet kommer att spela under de kommande hundra åren återstår att se. Församlingarnas ekonomi sviktar, liksom förbundets egen. Så länge det finns församlingar som firar gudstjänst kan vi nog ändå förutsätta att gemensam sång hör till, och därmed behovet av repetition, repertoar och någon som leder sången. Om det bland sångarna finns barn och unga, kommer många av de frågor som diskuterats här att vara fortsatt aktuella.

Summary

"A means to Edify People": A Century of Children's Choirs

Maria Klasson Sundin, Dr. Th., diocese of Luleå maria.sundin@svenskakyrkan.se

This study examines discussions of children's choirs in the Swedish Association of Church Choirs ("Sveriges Kyrkosångsförbund") since its inception in 1925. Children's choirs live in the intersection bet-

¹⁰² <https://sjungikyrkan.nu/vad-gor-vi/> (Sveriges Kyrkosångsförbunds webbplats, besökt 2024-05-28).

ween liturgy and Christian education. Through a selection of texts, mainly drawn from periodicals and journals covering the fields of choral music and liturgy in the Church of Sweden, theological, educational and musical issues and arguments are analyzed in relation to the role of the children's choir in the congregation.

The implications of young voices in the service are investigated alongside the consequences of choir singing for children and youth in their lives and their spiritual development. The study traces a number of tendencies and lines of development through the century. There is a recurrent tension between the practical desirability of young voices in themselves, and the secondary wish to train choristers early on, with the aim of future participation in church choirs as adults. In relation to this several methods of recruitment and training of child choristers have been applied, ranging from collaboration with schools and youth organizations, bursaries for singing in services and the organizing of social activities relating to the choirs.

In the desire for employing young voices in liturgical singing, ideals of "pureness" and "clarity" both of the voices themselves, and their symbolic representations of youth and the future of the church have been stressed. Such notions exist alongside pedagogical, moral and social aims and values among choir leaders and theologians discussing different church and choir practices. Ecclesiological concepts are raised in relation to the placement and physical mobility of the choir in the church, discussing whether the children are to be seen as assisting the clergy in the liturgy, or as a special contingent of the congregation. As one line of development some early texts stress the importance of children being collectively integrated in theological and liturgical traditions, while later discussions raise issues concerning the possibilities for children to exercise liturgical leadership and thereby challenge traditional forms of worship in favour of less disciplined and more inclusive expressions.

Källor och litteratur

- Allard, F. M., 1926, "Sången i Guds hus". *Tidskrift för Svenskt Gudstjänstliv* 1, s. 49–57.
- Anrep-Nordin, Birger, 1932, "Unga röster i kyrkan". *Kyrkosångsförbundet* 1932:9–10, s. 85–86.
- Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter*, 2009. Stockholm: UNICEF Sverige
- "Barnkörverksamheten växer", 1954. *Kyrkosångsförbundet* 1954:3, s. 30–31.
- "Barnsångarting" 1947. *Kyrkosångsförbundet* 1947:3, s. 30–31.
- Borgehammar, Stephan, 2013, "Förord". *Med skilda tungors ljud: Körsång och gudstjänstspråk* = Svenskt Gudstjänstliv 88, s. 7–14.
- Brodd, Sven-Erik, 2000, "Kyrkosyn och gudstjänst. Om ecklesiologiskt studium av liturgi". *Forskning om gudstjänst* = Svenskt Gudstjänstliv 75, s. 83–99.
- Carcamo Storm, Elisabet, 2006, "Barnpsalmen idag". *Psalm i vår tid* = Svenskt Gudstjänstliv 81, s. 84–103.
- Carlsson, Elisabet B., 1995, "Barnets rätt till respekt". Rune Larsson och Sven-Åke Selander (red.) *Barns rätt i kyrkor och samfund*, Religio 45, s. 12–16. Lund: Teologiska institutionen.
- Carlsson, Sten L., 1947, "Barnkör – Kyrkokör". *Kyrkosångsförbundet* 1949:3, s. 1–2.
- Carlsson, Sten L., 1950, "Körarbetet 1949". *Svenskt Gudstjänstliv* 25, s. 13–16.
- Carlsson, Sten L., 1952, "Körarbete 1951". *Svenskt Gudstjänstliv* 27, s. 23–26.
- Carlsson, Sten L., 1961, "Svensk kyrkokörverksamhet 1959". *Svenskt Gudstjänstliv* 35, s. 18–19.
- Dalevi, Sören, 2007, *Gud som haver barnen kär? Barnsyn, gudsbild och Jesusbild i Barnens bibel och Bibeln i berättelser och bilder*. Stockholm: Verbum.
- De ungas hymnarium*, 1935. Ejnar Eklöf, David Wikander, John Gustafsson, Waldemar Åhlén och Uno Överström (red.). Stockholm: Nordiska musikförlaget.
- Eckerdal, Jan, 2012, *Folkkyrkans kropp. Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, diss. Skellefteå: Artos och Norma.
- Evertsson, Anna J., 2015, "En levande psalmbok? Den svenska psalmboken i nutida funktion". *Psalm, hymn och andlig visa. Hymnologiska studier* = Svenskt Gudstjänstliv 90, s. 89–116.
- Edgärdh, Ninna, 2010, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968–2008*. Lund: Arcus.
- Fagius, Gunnel, 2013, "Barnkören i Svenska kyrkans församlingar". *Med skilda tungors ljud. Körsång och gudstjänstspråk* = Svenskt Gudstjänstliv 88, s. 99–124.
- Fahlgren, Sune, 2013, "Från blandad kör till lovsångsteam. Historiska och teologiska perspektiv på frikyrkliga sånggrupper". *Med skilda tungors ljud. Körsång och gudstjänstspråk* = Svenskt Gudstjänstliv 88, s. 23–76.
- Hedell, Kia, 2022, "En sjungen tacksägelse och bön i pestens år 1589". *Riter i kriser* = Svenskt Gudstjänstliv 97, s. 11–38.
- Herresthal, Harald, 1990, "Norsk kirkemusikk i etterkrigsårene". *Kyrkomusik i Norden* = Svenskt Gudstjänstliv 65, s. 33–43.
- Hjorth, Gunnar, 1955, "Den kyrkliga barnkören och församlingssången". *Kyrkosångsförbundet* 1955:5–6, s. 57–58.
- Håkanson, Ragnar och Sköldberg, Marita, 2020. *Vi älskar att sjunga! En inventering av Svenska kyrkans körliv*. Visby: Wessmans Musikförlag.

- Jansson, Henrik, 1947, "Sala kyrkliga söndagsskolas barnkör". *Kyrkosångsförbundet*, 1947:1, s. 7–8.
- Jullander, Sverker, 2016, "De tempore. Kyrkomusikernas gestaltning av kyrkoåret i högmässan". *Perspektiv på kyrkans år* = Svenskt Gudstjänstliv 91, s. 111–141.
- Klasson Sundin, Maria, 2006, "Barnets rätt – eller föräldrarnas? Tre modeller för barns religionsfrihet". Johan Modée och Hugo Strandberg (red.), *Frihet och Gränser. Filosofiska perspektiv på religionsfrihet och tolerans*, s. 115–138. Eslöv: Symposion. Brutus Östling.
- Klasson Sundin, Maria, 2016, *Barnets religionsfrihet – en villkorad rättighet? En filosofisk undersökning utifrån FN:s barnkonvention*, diss., Uppsala Studies in Philosophy of Religion 1. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- "Kumla barnkör", 1939. *Tidskrift för Svenskt Gudstjänstliv* 14, s. 30–31.
- Larsson-Westin, Eva, 2005, "Vad händer med barnkörerna? Enkätundersökning riktad till kyrkomusiker i Uppsala stift." Opubl. C-uppsats. Uppsala universitet: Institutionen för musikvetenskap.
- Larsson, Rolf, 2013, "Sjung till Herrens ära. Sveriges Kyrkosångsförbund i historiskt perspektiv". *Med skilda tungors ljud. Körsång och gudstjänstspråk* = Svenskt gudstjänstliv 88, s. 77–98.
- Lidén, Karl, 1933, "Barnkörerna i kyrkan". *Kyrkosångsförbundet* 1933:1, s. 4–5.
- Lockneus, Elin, 2023, *Kyrkbänksteologi. En studie av gudstjänstfirares liturgiska praktikers teologi*, diss. Skellefteå: Artos och Norma.
- Martling, Carl Henrik, 1992, *Svensk liturghistoria*. Stockholm: Verbum.
- Modéus, Martin, 2005, *Mänsklig gudstjänst. Om gudstjänsten som relation och rit*. Stockholm: Verbum.
- Pettersson, Lena, 1999, "Sången vi sjunger – trons och tidens spegling". *Tid och evighet* = Svenskt Gudstjänstliv 74, s. 86–98.
- Rubenson, Karin, 2021, *Karnevalessk gudstjänst. Barns plats i kyrkans liturgi*, diss. Uppsala: Uppsala universitet, Teologiska institutionen.
- Selander, Sven-Åke, 2000, "Kyrkomusik och gudstjänstliv". *Forskning om gudstjänst* = Svenskt gudstjänstliv 75, s. 54–69.
- Selander, Sven-Åke, 2010, "Barnkonventionen och barns bästa i kristna samfund". *Barnkonventionen 20 år* = Svenskt Gudstjänstliv 85, s. 49–80.
- Sidenvall, Erik, 2022, *Medarbetare. En historia om organisation och lekfolksuppdrag i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Sjöberg, Svante, 1927, "Kyrkokören". *Tidskrift för Svenskt Gudstjänstliv* 2, s. 81–86.
- Strauman, Ragnhild, 2010, "Barn og kirkemusikk – barnekorarbeid sett i lys av trosopplæringsreformen i Den norske kirke". *Barnkonventionen 20 år* = Svenskt Gudstjänstliv 85, s. 81–111.
- Tamm, Maare, 1989, "Symboler och liturgiska riter i barns tänkande". *Barn och liturgi* = Svenskt Gudstjänstliv 64, s. 31–38.
- Teuber, Ulrich, 1990, "Kirkemusikken i Danmark". *Kyrkomusik i Norden* = Svenskt Gudstjänstliv 65, s. 7–19.
- Thyresson Hedin, Maria, Stafvert, Hans-Olov och Lindkvist Markström, Birgit, 1990, "Den kyrkomusikaliska utvecklingen i Sverige efter andra världskriget. En översikt". *Kyrkomusik i Norden* = Svenskt Gudstjänstliv 65, s. 45–57.